

Magyar gazdaságtudomány*

I.

1. Népek sorsának magyarázata és alakítása szempontjából minden szaktudományt méltán érhet kritika, de legméltóbban érheti vád a gazdaságtudományt akkor, amikor egyfelől reménytelen gazdasági sors gyötör egyéneket, városokat, népeket és világ-részeket, másfelől pedig egy fellegekbe burkolózó tudomány tengeti életét külön feladathoz méltó igyekezettel keresvén a problémákat. Kétszáz esztendő fejlődése során egyetlen irányzat fordult magyarázattal és alakító kedvvel társadalmak sorsa felé, ám ez az irányzat is mihamarabb eretnekké nyilvánított. A proletár sorsot magyarázó és alakító szocialista gazdaságtudományon kívül minden egyéb fajta gazdaságtan a meglehetősen szerencsétlen kezdet terhével mindenkor sietve fordult el a sorskérdésektől és kialakította azt a tudománygyilkos dogmát, hogy csak az tudomány, ami a konkrét tényektől és sorsoktól elvonatkoztatott.

A nyilvánvaló szakadék, mely a gazdasági tényvilág és a gazdasági tudomány között tátong, haladék nélkül követeli a gazdaságtudomány érdeklődésének oly irányú átalakítását, mely közelebb viszi a tények világához, tehát egyének és csoportok sorsához. Akkora átalakítás, mely szükségeltetik csak forradalomszerű újítás révén jöhet létre és az új fajta tudománynak, mely ekképen keletkezik, számolnia kell azzal a sorssal is, hogy eretnekké nyilvánítsák a klasszikus gazdaságtannal szemben.

A múlt század eretnek gazdaságtana hasonló célkitűzésekkel indult, mint a jelen, illetve jövő tudomány újításának indulnia kell, ámde eretneksége és kisebbségi helyzete mindvégig megmaradt, mert a munkásság, melynek sorstudományaként keletkezett napjainkig megmaradt alárendelt helyzetében, az egyetlen Oroszországot kivéve. Az örök kitagadás és a leszorítás veszélye fenyeget minden eretnekséget, hacsak oly erők nem állanak mögötte, amelyek az

* E tanulmány írójától nemcsak ezt az elvi fejtegetést közöljük: a következő számokban a magyar tanyavilág problémáit végig az itt vázolt gazdaságtanát.

Folyóiratunkból egyáltalán igyekezzünk majd kiküszöbölni a csak elvi módszertani elmélkedéseket: a valósítás, problémamegvilágítás a lényeges, a célunk. Szerk.

újítás hevéletében el nem söpörnek minden régit és az eretnekséget ültetik a régi tan helyébe. A gazdaságtudománynak és minden tudománynak esedékes eretneksége sem ment ettől a sorstól. Egyetlen menedéke van: ha a legnagyobb és legadekvátabb sorsegységeknek a tudománya, tehát egy nép gazdaságtudománya leendő és pedig aképpen, hogy eligazító segítség lehet a sorsalakítás történeti munkájában.

Németh László népek sorstudományának formájában fejtegette ki általánosságban az eretnektudomány szükségességét és lényegét. A sorstudomány értelméül a szakelmélet elvontságát félretevő, az illető nép sorsegységére irányuló totális szemléletben és a tény és érték kategóriák elvontságát elvető, alakító attitűdben jelölte meg. A gazdaságtudomány kritikája egészen hasonló eredményhez vezet: kell a konkrét tények és sorsok felismerésére alkalmas életteljes szemlélet és kell elszánt alakító tudomány. Minden egyezés mellett azonban két következés kérdésként marad nyitva:

(a) vajjon tények és sorsok helyes felmérése és jó alakítása megköveteli-e a kialakult szakszempontoknak a feladását, vagy éppen fokozott és jobban kiművelt alkalmazását kívánja?

b) vajjon a sorsalakító, tehát értékelő és politikus tudomány úgy szolgálja-e jobban célját, ha a tiszta tényismerés és értékelés valóban elvont kettősségét fenntartja, vagy a sorsegység életének egységéhez képest differenciálatlanul földerít, értékel és alakít.

Mindkét kérdésnek általános megvilágítása igen távoli összefüggések tisztázását követelné meg, ezért ehelyütt általánosságban nem is vetjük fel e problémát, hanem a gazdasági tudományhoz kapcsolódó jelentőségében, mint gyakorlati kérdést taglaljuk.

A gazdasági tudomány történeti kifejlődése nem jó példa annak bizonyítására, hogy a helyes tényfelderítésnek és a jó sorsalakításnak alkalmas eszköze a szakokra különített tudomány, de maga a gazdasági szakszempont körülhatároltsága és belső kultúrája nem minden bizonyító erő nélkül való. A gazdasági szemlélet, mely a termelés és előállítás szempontjából nézi a társadalmi jelenségeket, azaz elhasználásra és fogyasztásra való tekintettel, olyan önálló és zárt szemléletforma, amely nem keverhető egyéb szempontokkal. És bár a gazdasági szempont nem nyújt teljes képet egy-egy sorsegységről, zárt és egész ismeretanyagot szolgáltat annak fennállásáról és fennmaradásáról.

A gazdasági szakszempontok különleges fontossága — társadalmi egységek minden funkciója függ a fennállástól és az ellátottságtól — alkalmassá teszi arra, hogy példáján minden szakismeret jellegzetességei megvilágosodjanak. A gazdasági megismerés szempontja szigorúan elhatárolható és egységes. Egyetlen nézőpontból a társadalmi tények teljes világa feltárult, de minden tény csak a kiválasztott — termelés-fogyasztás — nézőpont felé világosodik meg. Ha már beállítottuk vizsgálódásunkat a termelés-fogyasztás szempontjából, minden más tényről az oldalról közelíthetünk meg, tehát a szemlélet lerögzítésének feladása nélkül más oldalról

nem vizsgálhatók a jelenségek. Csak egy képzelhető el: hogy (a gazdaság részletező és egyoldalú szemlélete helyett (az illető társadalmi világot egy átfogó szintetikus nézőpontból tekintjük át (pl. kulturális, szellemtörténeti). Ez a szintetikus szemlélet viszont épp úgy sajátságos és körülhatárolt, tehát szakszerű kell, hogy legyen, mint a gazdasági, hogy megbízható ismeretekhez vezessen.

Végeredményben, épp oly (gyakorlati szükség folyamánya a tudományok szaktagozódása), mint a termelés társadalmi munkamegosztása. Egyszerűen kivihetetlen az, hogy a dolgok, melyek önmagukban végtelenül sokoldalúak, minden irányban egyszerre világíthatassanak meg.

A szakcsoportok sajátossága és zártsága azt eredményezte, hogy külön-külön sajátos kultúrát fejlesztettek ki határaikon belül. A gazdasági szaktudományt pl. a gazdasági vizsgálódás módszerével és a gazdaság tényeinek szabályszerűségére vonatkozó eredményeivel olyan ismeretanyagot produkál, amely feltétlenül szükséges minden megalapozott ismeret és útmutatás megteremtéséhez. A szakok kulturájában olyan biztonság gyökerezik, amely el nem dobható garanciája minden ismeret megbízhatóságának.

Mindezen megfontolások ellenére is, (a magába zárt szaktudomány a legkártékonyabb tévelygésekhez vezethet, amint-hogy a történeti gazdaságtudomány teljesen zsákutcába is futott. A gazdasági szempont világa mellett bizonyosan megvilágosodik minden társadalmi tény, de csak egyetlen oldalról. A klasszikus gazdaságtan gondolta csak azt, hogy minden dolgok gazdaságiak, melyek anyagiak — holott a szellemi javaknak is van gazdasági vonatkozásuk — és hogy az ember homo oeconomicus.

A gazdasági szakszempont azáltal jut serephez és értelemhez, ha a maga határai közt belterjesen elemzi a tényeket, azonban tisztában van saját helyével és a többi szempontokhoz és a dolgok egészéhez való viszonyával. Nem a gazdasági szakszempont feladását jelenti a gazdaság-tudomány ily irányú forradalmasítása, hanem az intenzív gazdasági szemlélet beállítását az illető sorsegység felismerésének és alakításának a szolgálatába.

(A sorsot alakító tudománynak feleletet kell adni természetesen minden kérdésre, amely felmerül a sorsalakító cselekvés folytán, de a feleletetadó tudomány és a történeti cselekvés soha sem lehetnek azonosak. A tudomány csak egy nagyon fontos eszköz a sorsalakítás munkájában, de nem maga a sorsalakítás. És ezen a ponton föl nem vethető a tudomány pragmatizmusának, vagy öncélúságának képzelt problémája. Minden tudomány csak akkor szolgálhat jól valamely célt, ha önmagában épül fel a megismerés immanens rendjének szigorúságában, nem vetvén tekintet a gyakorlati szerep várható következményeire. Élmény és befolyás táplálja a megismerés folyamatát, de elindítván csak mint feltétlenül önmagában megálló ismeret jöhet létre. Egészen más kérdés, hogy a létrejött ismeret, hogyan vétetik segítségül a sorsalakítás munkájában. Elképzelhető pl. hogy a munkás és a magyar sors minden ténye és

célkitűzése kristálytiszta ismeretek formájában áll elő, azonban a cselekvő energia és a tiszta szándék híján, vagy az ellenséges erők nagysága folytán mind a munkás, mind a magyar sors a pusztulás és a szolgaság leend.

A feleletadás, melyre hivatott a sorsalakító tudomány tiszta és világos követelmény, azonban kivitele nem egyetlen tudománybeli lépés. Idézhető itt a tény- és értékvilág kettőssége, amelyekbe egyaránt belenyúlik a politikai cselekvés, azonban kerülendő minden felesleges absztrahálást, ismét a gyakorlati szükség követelményeire utalunk.

A cselekvés, mely alakítani kíván, feltételezi az alakítandó ismeretét, a kitűzött célt és a cselekvés utaira vonatkozó tájékozódást. (Az alakító cselekvésnek e három mozzanata a társadalom nagy egységeire vonatkoztatva, három különálló módszerű és szerepű tudományág kialakításához vezet. Az alakítandót felderítő tudomány tiszta tényismerés, szerepe a meglévő minél teljesebb feltárása. A célkitűzések vizsgálata értéktudomány s szerepe az illető közösség értékrendjének tisztázása, tekintettel a végső értékekkel való összefüggésekre. Végül az alakítás útjainak tudománya politikai tudomány, mely a célok és lehetőségek együttnézésének sajátos módszerével a legjobb utakra és eszközökre mutat rá, tehát cselekvési kulturát nyújt.)

A cselekvés gyakorlati szükségletéből fakadó tagozódás aképpen tagolja a sorsalakításra felhasználható tudományt, hogy az egyes ágak ismeretelméleti szinten is jellemzően különböző és szükségyszerűen külön tartandó szemléletformákat jelentenek. Ez a tagozódás azonban a szaktagozódáshoz hasonlóan nem szabad, hogy a lényeg elszabadulása legyen, hanem éppen biztonsági berendezkedésnek kell lennie a téves tényismeret, a könnyelmű célkitűzés és az erőpazarló kivitelezés elkerülésére. Tehát a biztonságot nyújtó széttagolódás azt a követelményt is támasztja, hogy az intenzíven megmunkált részek soha se záródjanak önmagukba, hanem szemléletük, módszerük és eredményük autonómiája mellett elismerjék a dolgok szuverénitását és igazodjanak hozzá. Épp úgy, mint a szaktagozódásnál, az egyes tagozatok: a ténytudomány, az értéktan és a politika akkor töltik be jól szerepüket, mind a megismerésnek immanens mértéke, mind a cselekvés gyakorlati követelménye szempontjából, ha saját szemléletük kereteit tiszteletben tartják, de nem tévesztik szem elől a sorsalakító cselekvés szuverén egységét sem.

A gazdasági tudomány és a gazdasági cselekvés különösen jó példa mind a szaktagozódás szükségének, mind a cselekvés különböző mozzanataihoz mért tudományágak elválasztásának bizonyítására. A gazdasági cselekvés az, amely a legkevésbé tűri a kockázatot és amelynek legsajátosabb eljárási módszere van, viszont a gazdasági tudomány az, amely legjobban érzi szükségét a tény- és értékvizsgálódás, nemkülönben a politikai tájékozódás külön kifejlesztésének. Valóban a történeti gazdaságtudomány hagyományos felosztása meg is különbözteti a gazdaságméletet, az érték-

tant és a politikát, azonban a tényfelderítés szempontja nem érvényesül önállóan, hanem egyfelől a gazdaságtörténet, másfelől a gazdaságelmélet példatára alkalmazza a saját céljaihoz képest. A keret azonban, mely többé-kevésbé hézagtelen, óriási hiányokat takar. A kritika, mely életrevaló és a sorsalakítás munkájában hasznavehető gazdaságtudományt tart szem előtt, rendkívüli fogyatékos-ságokra mutathat rá és bátran nyithat ajtót az újítás meglevenítő áramlatának.

2. A gazdaságelmélet, kialakulása óta, vegyesen tartalmaz tényismereti és módszerei, fogalmi elemeket. Egyszerre volt aktuális gazdasági rend elemzője és a gazdaság fogalmi rendszerének kifejtője. E kettősség azt eredményezte, hogy a gazdaságelmélet egyik szempontnak sem felelhetett meg tökéletesen, mégis azonban absztraháló beállítottságának megfelelően inkább elmélet, semmint elszánt tényelőadás. A kritika, melyet ehelyen megkísérlünk, a gazdaságelméletre, mint módszerre és fogalmi rendszerre vonatkozik. E kritikának legelső pontja, hogy tartalmaz ugyan tényvizsgálati elemeket a gazdaságelmélet, azonban egyfelől nem illeszthető zavartalanul egy általános szempontú kutatásba, másfelől pedig önmagában is fogyatékos és esetleges ez a tényelemzés. Megalapozott módszeres tényfelderítés, mely felelős diagnózist nyújtana egy konkrét terület, vagy közösség gazdasági világáról sem a gazdaságelméletben, sem egyéb ágában a gazdaságtudománynak nem létezik. Ily szemponttú tudománynak a megteremtése az első, amit nyújtani kell a halaszthatatlan újításnak.

A huszadik század gazdaságelmélete nem különbözik lényegesen a megelőző századokétól minden részletbeli teljesedés és kifinomodás mellett az alapvonások szinte megkövülten állandók. Következik e körülményből, hogy a kritika, mellyel századunk gazdaságtudományát illetjük — mutatis mutandis — ráillik az egész gazdaságtanra.

Attól az időtől kezdve, hogy Schmidt Ádám külön tudományt csinált a gazdaságtanból, egyre fokozódó erővel, szinte érthetetlen elvonatkozás lett úrrá tudományunkban. Egyedül a szocialista tudomány foglalt állást a maga módján az elvonatkoztatás ellen, de állásfoglalása nem hatotta át a tudomány egészét, hanem különálló eretnek tanná szigetelődött. Három irányú elvonatkozás érezteti különösen hatását a gazdaságtudományok minden ágában.

a) Egy szűkreszabott gazdasági szemlélet — csak az a gazdasági, ami anyagi és ami a termelés és fogyasztás közé eső gondoskodás. Nemcsak azt a világot zárta ki, ami a termelés és fogyasztás vonatkozásában jelent valamit, tehát valójában nem gazdasági, hanem konokul elvonatkoztatott, a gazdaságon kívüli világ tekintetbevételétől és a világ és az ember egészébe való beilleszkedéstől. A teljességtől való elvonatkozás teremtett egy olyan gazdaságtant, amelynek sűrű hinárjában fuldokolva érzi az ember a leszűkített szemlélet levegőtlenségét.

b) Kétségbeejtő helyzetbe kerül az a kutató, aki arra szánja el

magát, hogy egy terület, vagy egy közösség gazdasági világát feltárja, nem általánosító leírás, hanem felelős és kimerítő diagnózis alakjában. Rá kell jönnie az első lépésnél, hogy a gazdaságelmélet fogalmai és egész rendszere mindenestől átértelmezendők, ha a tényeket elevenen akarja megragadni és azok a problémák, amik a gazdaságtani érdeklődés szőnyegén forognak, egyrészükben nem is problémák, mert egyszerűen nem úgy van az egész tényállás.

Efféle próbák félreérthetetlenül mutatnak arra a szakadékra, amely a gazdaságtudomány és a tények világa között tátong. Ugy elvonatkozott a tényektől a gazdaságtudomány, hogy ha újra szembeíteni próbáljuk a kettőt, nem is ismernek egymásra.

c) Nem csodálatos, ha a világ és ember egészét szem elől tévesztő és a tények eleven világától távoleső tudomány nem talál módot a sorsalakító cselekvés segítésére. Nincs támpontja a politikai ismeretek szolgáltatásának, mert nyújtott ismeretei mind a tények immanens rendjétől, mind az értékek hierarchiájától elvonatkozva jöttek létre. A legtöbb gazdaságelméleti irány, mely eredményeire gazdaságpolitikát kíván építeni érthetetlenül és tehetetlenül áll a tények szövevényével szemben és vagy a *laisser aller* *laisser faire* kényelmes álláspontjára helyezkedik, vagy kurzuslásszerű tüneti kezeléseket tud csak javaslatba hozni.

A háromirányú elvonatkozás kulminációját a századeleji hátrahason és a pszichológiai iskola nyújtotta. Mindkét irányzat teljes reménytelenségben mutatja be a gazdasági gondolkodás zátonyra jutását.

A pszichológiai iskola az egyéni lélek reakcióiban keresi a gazdasági élet okait és magyarázatát, mintha egyének lennének a gazdaság alanyai és mintha az egyéni lélek rendülési magyarázatának egy ilyen különlegesen dologi vonatkozású magatartást.

A hátrahason iskola még adekváltabb példája a teljes elvonatkozásnak és a velejáró csődnek. Minden gazdasági jelenség alapja a használati és forgalmi érték, az érték kialakulását pedig a javak hátrahason határozza meg. Nem annyit érnek a javak, amennyit egy-egy egységük önmagában ér, hanem annyi a haszna egy jószágkészlet egészének, mint amennyi az utolsó még rendelkezésre álló részegységgé. A szaharai vándor vízkészletének példája a hátrahason-elmélet klasszikus illusztrációja s ez a példa egyben könyörtelenül rámutat az efféle gondolkodás egyoldalúságára, indokolatlan és helytelen általánosítására és teljes politikai kilátástalanságára.

Napjaink gazdaságelmélete több kérdésben reakcióba lendült, a századeleji terméketlen gondolkodással szemben azonban minde reakciók csak részlegesek és egyenként igen távol esnek egy termékeny tudománybeli újítástól. Igazi és hatékony reakció a szocialista gazdaságtan, azonban az eretnességben megszorult helyzetéből folyó következtetések meggátolták szempontjainak általános elismerését.

A részletes újítások főképpen a konkrét tényvilág észrevétele

és érvényesítése, továbbá a gazdasági szemlélet magábazárt elvontságának a feladása kérdésében jelentkeznek.

A gazdasági élet gyökeres átalakulása ráirányította a figyelmet a konkrét tények jobb megismerésére. Elsősorban a történeti kutatások (W. Sombart), de hasonlóan a világgazdasági (B. Harms) és konjunktúra kutatások (E. Wagemann) észrevették azt, hogy nem az egyén a gazdaság alanya, a maga elvonatkozottságában, hanem csoportok, területi és időbeli közösségek, és ezúton a gazdasági struktúra kérdése merült fel, mint a gazdaságtan megelevenedésének első jelensége.

Egy másik termékenynek mutatkozó újítás jelentkezik azokban az irányokban, amelyek tekintetbe veszik a gazdaságon túli világot, tehát megkísérlik a gazdaság beállítását az ember és a világ egészébe. A szociáljogi iskola (K. Diehl) pontosan leméri a társadalom és a jog rendjének összefüggését a gazdasággal, az univerzalista gazdaságtanok pedig (O. Spann) egyenesen egy eleve megalkotott világegész részeként szemlélik a gazdasági világot.

A klasszikus gazdaságtan apolitikus elvonatkozása még nem termelte ki számottevőbb korrekcióját a tudomány síkján, de annál sürűbben burjánzik gazdaságpolitikus szándék és terv a publicisztika és a gyakorlati politika területén. (1—5 évig terjedő tervek és megváltó ideák.)

A gazdaságelmélet tehát mutat elhajlást abban az irányban, hogy mint elmélet megelevenedjék és olyan ismereteket nyújtson, amelyek önmagukban is helytállók és értékesek, ezenfelül pedig komoly segítői lehetnek a sorsalakító cselekvésnek. Ily természetű megújulás azonban azt is eredményezi, hogy tisztán csak elmélet leendő: általános fogalmazása és magyarázata a gazdasági jelenségeknek és nyitva hagyja a szükségét és lehetőségét a konkrét tények módszeres és rendszeres felderítésének. Ilyen leíró tudomány megteremtése épp oly elengedhetetlen velejárója a gazdaságtudomány megújulásának, mint a gazdaságelmélet forradalmasítása, a jobb ismeret és a jobb cselekvés érdekében.

3. A klasszikus gazdaságtan súlyos következményű egyoldalúsága és elvontsága a szocialista gazdaságtanban teremtette meg igazi és százszázalékos reakcióját. A klasszikus gazdaságtan képtelen volt politikai állásfoglalásra és akcióra — a szocialista gazdaságtan mindenestől politika lett, a klasszikus gazdaságtan egyoldalú és zárt szaktudomány volt — a szocialista gazdaságtan egyben társadalom, történet és kulturtudomány, sőt világnézet lett. Egy pontban maradt meg az azonosság: egyformán távol esett mindkét gazdaságtan a konkrét tények világától, de míg a klasszikus gazdaságtan az osztály nélküli illúziójában teljes elvontságot rögzített meg, addig a szocialista gazdaságtan a kettős osztálytagozódás dogmájára támaszkodva, egy absztrakt közösségnek, a munkásságnak a sorstudománya lett.

A szocialista tudományt magát a sorsalakítás vágyának energiája hozta létre, nem csodálatos, ha minden ízében politikai energia

feszíti. Nincs is különálló értéktana és gazdaságpolitikája; a gazdaságelmélet és a gazdaságtörténeti elemzés maga egyben értékelés és politikai útmutatás. A pánpolitikus jelleg abban sűrítető össze, hogy amit a szocialista tudomány értékesnek és megvalósítandónak tart, a munkásság sorsa szempontjából, azt mint szükségszerű következményt adja elő, mely a társadalom dialektikus fejlődése során feltétlenül bekövetkezik. Ez a beállítás a pánpolitikus attitűdnek oly fokú kiélezése, mely szélsőbb fogamazásban már el sem képzelhető.

Olyan közösség szempontjából, melynek sorsa vagy az elesettség, vagy kétségbeesett erőfeszítés akár mennyi politikus energia sem sok. Olyan politikus attitűd azonban, amely egyfelől elhomályosítja a célkitűzés tisztaságát és indokoltságát, másfelől pedig eltorzítja és illuzóriussá teszi a tények felismerését, végeredményben nem vezet célra. Itt szükségeltetik a politikai cselekvés mozzanataihoz mért felderítő, célkitűző és útmutató tudományok fegyvelmezett különtartása. A sors megmentése és alakíthatása végett kell, hogy az alakítás hevét kellő helyére tudja szorítani az alakító tudomány.

A proletáriátus nyomorúságának gazdasági alapjai és a polgári gazdaságtudomány szűk és merev gazdasági szemlélete egyformán érthetővé teszik a szocialista gazdaságtan totális kiterjedését. Nem is tagolható szét élesen a szocialista tudomány gazdaság, társadalom, történet és kulturtudományokra, minden szociális mű egyszerre gazdasági, történeti stb. szempontú kutatás és ami egységet ad neki az a proletársors és az általa meghatározott világszemlélet egysége. A szocialista tudomány maga világnézet és hitvallás, a szakterület, amelyen megnyilatkozik, másodrendű fontosságú. Ilyen alkatú tudomány mindenképpen elkerüli a klasszikus gazdaságtannak felrótt egyoldalúságot, azonban egyúttal az ellenkező végletbe hajlik el az antitetikus lendület hevében. És amint a politikus hév eltorzítja a helyzetfelismerés és a célkitűzés világosságát, úgy a tagolatlan totalitás is sok biztosítékát dobja el mind a megismerés, mind az értékelés helyességének.

Nem tudta korrigálni azonban a szocialista tudomány a gazdaságtan iszonyát a konkrétumok figyelembevételétől, sem abban a formában, hogy kellő mértékben vette volna tekintetbe, sem úgy, hogy túlságosan juttatta volna érvényre. Alapos gyanú támasztható az irányban, hogy éppen a konkrét helyzetek ignorálása és a munkásság absztrakt sorsközösségének a túlbecsülése akadályozta meg a szocialista mozgalmat és tudományt abban, hogy több helyen győzedelmeskedjék és viszont a konkrét helyzet ösztönös felfogása révén juttatta uralomra Lenin zsenije az orosz szocializmust.

Különösen szembetűnő a szocialista gazdaságtan érzéketlensége a konkrét tényekkel szemben az orthodox marxizmus íróinál. A polgári társadalommal való szembenállás, a klasszikus gazdaságtan eredményeinek tagadása és a proletársors átérzése a tudományos szocializmus első nemzedékében érthetően akként irányította az érdeklődést, hogy a gazdasági helyzet absztrakt felfogásán túl nem

tulajdonítottak jelentőséget a konkrét helyzet változatainak. Az ilyen szocialista elmélet azonban természetesen hamarabb ellentétbe került a tényekkel és ezt az ellentétet a revizionizmus akként kívánta megoldani, hogy feladta a szocializmus alapjelentőségű elveit és a ténybeli következmények túlbecsülésével egy oppurtunista szocializmust alakított ki. Azt mindenesetre megtette, hogy kellő figyelemre méltatta a konkrét helyzetek kényszerűségeit és lendítőerejét, viszont azonban lemondott arról, hogy éles munkáspolitikai legyen. Egészen más volt a leninizmus eljárása. A marxi tételek lehető tiszteletbentartásával úgy érvényesítette Lenin a konkrét helyzet könyörtelen felismerését, hogy hol az egyik, hol a másik erőszakolásával összeegyeztette a kettőt. A lenini gazdaságtan jobban ismeri a konkrétumok erejét, mint a marxi, azonban, mint lényegében szocialista gazdaságtan, gyakorta épít a polgári illúziók antitézisképpen proletár illúziókat, a tények könyörtelen felderítése helyett.

Mindent összevéve, a szocialista gazdaságtudomány sorstudomány és bár különleges feltételei folytán különleges jellemvonásokat mutat, híven példázza minden sorstudomány értékét és veszélyét. A szocialista tudomány minden értéke abból a körülményből fakad, hogy a proletársors alakításának a szolgálatában fejlődött ki, viszont minden fogyatékossága abból ered, hogy a proletársors --- világ proletárjai --- nagyon is absztrakt közösség.

Szaktudományi tagozottságot nem ismerő és politikus volt fejlődése során a szocialista tudomány, úgy, ahogy Németh László népek sorstudományának az arculatát megrajzolta, nagyon megdöbbentő körülmény azonban, hogy abban a társadalomban, amelyben győzelemre jutott, nagyon is pontos szaktudományi beosztást hozott létre és nagyon is intenzív tényfelderítést hajtott végre. Beszédes bizonyossága a fejlődésnek ilyen elhajlása arra, hogy a sorsalakítás szempontja megtermékenyítheti — sőt csak ez termékenyítheti meg — a tudományok fejlődését azonban mind a szakokra való tagozódás, mind pedig a cselekvés mozzanataihoz mért megosztás el nem hagyható garanciája az ismeretek megbízhatóságának. A szocialista tudomány fejlődése során sokáig mellőzte e szempontokat, azonban ott, ahol kifejlődhetett végül is alkalmazta.

4. A hagyományos gazdaságpolitika két különálló szempontnak az együttes tudománya: egyfelől értéktan: a célkitűzések tudománya, másfelől cselekvéstan: a helyes eszközök tudománya. A ketősség önmagában nem jelent veszélyt egyik szempont érvényesülésére sem, mert mindenkép külön részeit képezi a gazdaságpolitikának a két szempont alkalmazása, azonban a történeti ténylegesség azt mutatja, hogy a kiviteli lehetőségeken orientált értéktan gyakorta szül olyan politikai gondolkozást, amely képtelen egy szűk reálpolitikai horizonton túllátni. Mindamellett a gazdaságpolitikát nem a ketősség tette képtelenné a komoly sorsalakító munka támogatására, hanem egészen más tényezők.

A gazdaságpolitika hipotétikus tudomány. Hipotétikus pedig

két irányban: a feltételezett tények és a feltételezett értékek viszonyában keresi a helyes eszközöket és a lehető módokat. Egy cselekvési kultúra szempontjából helyes az ilymért elvonatkozás csoportok és népek konkrét sorsától, mert messze elkerüli kártékony dogmák képzésének a lehetőségét, nem zárja ki azonban annak a nem kevésbé kártékony dogmának a megrögződését, hogy a tudomány csak hipotézisekkel dolgozhat, és hogy a társadalmi tények eleven valóságukban meg nem közelíthetők a tudomány számára.

Az a gazdaságpolitika, amelyet egyetemeinken művelnek oly távol esik a gazdasági élet irányításától, hogy kölcsönösen lehetetlennek is tetszik az érintkezés. A feltételezésekkel dolgozó tudomány embere méltatlannak tartja magához és tudományához, hogy a vásár zsivajába elegyedjék, a gyakorlat embere pedig hasznavehetetlennek bélyegzi a magasságokban mozgó tudományt. Megszületik egy másik dogma, mely az előbbinek folyománya: más a tudomány és más az élet.

Ha lehet szerepe egy végtelenül szövevényes társadalom alapításában a tudomány világosító erejének és nem kétséges, hogy lehet, akkor a gazdaságpolitikára óriási hivatás vár abban a társadalomban, amelynek gazdasági nyomorúsága a legnagyobb. Ez a gazdaságpolitika azonban nem lehet feltételes. Legyen apodiktikus. Tárja fel annak a társadalomnak a tényeit, amely magát a tudományt is élteti és fedje fel annak a közönségnek az értékrendjét és mutasson utat a sorsalakító cselekvés számára.

Tartózkodó és elvont politikai tudomány helyére a társadalmi tények véres és könnyes komplexumában kutató tudományt követelni, nem kisebb újításnak a kívánsága, mint a gazdaságelmélettől azt kívánni, hogy magyarázza ember számára érthetően a gazdasági világ aktuális jelenségeit, ahelyett, hogy érthetetlen nyelven beszéljen arról, amit senki sem ért gazdaságinak. Ilyen újítás pedig elengedhetetlen ahhoz, hogy a gazdaságpolitika komoly segítője lehessen a sorsalakító cselekvésnek.

(Egy újszabású magyar gazdaságpolitika útja tisztán és félreérthetetlenül kínálkozik: tények feltételezése helyett ragadja meg a magyar gazdasági élet tényeit, feltételezett értékelések helyett támaszkodjék a magyar társadalom aktuális értékrendjére és úgy derítsen fényt a magyar sorsalakítás útjaira. Ilyen gazdaságpolitikának azonban súlyos akadályai vannak. Nincs olyan tényismeret a magyar társadalom gazdasági világáról, amelyre felelősen építhetne a gazdaságpolitika és a magyar társadalomban nincs olyan közösségi tartalom, mely irányul vehető értékrendet nyújthatna a politikai cselekvés számára.

A magyar sors azonban nem ismer ilyen mentséget: meg kell teremteni a magyar társadalom gazdasági diagnózisát és tudatosítani kell azt az értékrendet, amely megáll a végső értékek viszonyában is, de az életet is biztosítja ennek a népnek. Akkor jöhet olyan gazdaságpolitika, amely nem példálódzik, hanem orvosságot nyújt.

5. Magyar gazdaságtudomány, mely úgy tagozódik, amint az alább következik, két meggondolásra támaszkodik.

a) Az egység és teljesség minden követelményei mellett fel nem áldozható biztonság rejlik a szaktudományok autonómiájában. És legelsősorban szükség van minden lehető garanciára a gazdasági világ feltárásánál. Elengedhetetlen követelmény viszont az is, hogy az autonóm módszerű és kulturájú szaktudományok szem elől ne tévesszék a dolgok és a sorsok szuverén egységét.

b) A politikai tudomány, mely komoly segítője kíván lenni a sorsalakító cselekvésnek, nem hagyhatja figyelmen kívül az alakítás mozzanatainak gyakorlati követelményeit. Sőt a helyes felismerésnek és a jó politikának nagy garanciája, ha a politikai tudomány úgy tagozódik, hogy a célkitűzés, felderítő és útmutató tudomány a külön módszer és külön kultúra autonómiájával áll egymás mellett. Az alakítandó sors és a politikai cselekvés egysége azonban e ponton is azt a követelményt támasztja, hogy az autonómiák elismerjék és szolgálják a felettük álló egység szuverénitását.

(Magyar gazdaságtudomány tehát szaktudományi minőségben szolgálhatja jól a magyar sors feltárását, és mint szaktudomány a felderítés célkitűzés és útmutatás szempontjainak külön kiművelésével szolgálhatja igazán a sorsalakítás történeti munkáját.) A gyakorlati szükség kívánta tagozódás azonban nem prejudikál a tartalmak és a szellem egysége tekintetében.

Első része a magyar gazdaságtudománynak csak olyan gazdaságelmélet lehet, amelynek fogalmi rendszere alkalmas arra, hogy a konkrét tényvilág minden jelenségét megragadja és magyarázza. Nincs sok remény arra, hogy ilyen gazdaságelméleti rendszer tökéletes teljességében hamarosan előálljon magyar földön, arra azonban szükség van, hogy a gazdaságelmélet mai rendszere mindazon pontokon megkorrigáltassék, ahol az hiányos, vagy használhatatlan és azt elvégezni, a minden magyar gazdaságtan előtudományaként szükséges gazdaságelméletnek a szerepe.

Termékeny gazdaságelmélet fogalmi és módszerei alapjaira építhető a sorsalakítás első tudománybeli segítsége: a konkrét tények módszeres felderítése. Magyar gazdaságpolitika soha nem állhat biztosan a konkrét helyzet megbízható és felelős ismerete nélkül, de gazdaságelmélet sem létezhet a konkrétumokra való tekintet nélkül. Magyar gazdaságrajz ez a tudomány és ebben a pillanatban a legaktuálisabb ága a magyar gazdaságtudománynak.

Gazdasági értéktan az a tudomány, amelytől azt várjuk, hogy derítsen fényt a gazdasági élet céljainak és értékeinek világára, nem általánosan és nem feltételes, hanem a magyar társadalom sajátos helyzetének mértékeit tárja fel a végső értékekkel való összefüggésükben. Ilyen értékelemzés írott malaszt azonban addig, amíg a társadalom tagjaiban nem tudatosulnak az értékkövetelmények és a közösségi szellem és tartalom nem ismer el általánosságban egyes célkitűzéseket. Magyar gazdasági értéktannak, ha jó tudománynak

és társadalmi tettnek a minőségére tart igényt, egyaránt ezt a tudatosítást kell elősegíteni.

A tényvilág módszeres feltárása és az aktuális értékrend közösségi elismerése adnak csak alapot a gazdaságpolitikának arra, hogy feltétlen útmutatást nyújtson. A magyar gazdaságpolitika csak akkor mellőzheti feltételezéseit, tehát akkor lehet igazi sorsalakító tudomány, ha már van diagnózis a magyar társadalom gazdasági világáról és elevenen élnek értékes és szükséges célkitűzések a magyar társadalomban. Addig minden beszéd telepítésről, birtokreformról, örökösödési törvényről és más ilyen önmagában is nagyjelentőségű orvoslásról inkább kuruzslás, semmint felelős orvosi tanács.

Túlságosnak tetszhet a tagozás, melyet a sorsalakító tudomány útjaként megjelöltünk, azonban bizonyos, hogy a konkrét kivétel még tagozottabb leendő és ez a tagozás is a gyakorlati szükség következményeképp állott elő. Végeredményben a tudomány saját és eszközi értékének nem az a mérve, hogy külső kereteiben mennyire tagozott és mennyire egységes. Lehetséges olyan ezerágra bontott szaktudomány, amely napnál világosabban mutatja be a konkrét valóságvilágot és lehetséges olyan totális laikus tudomány, amely illúziókat nyújt, nem pedig megbízható ismeretet. Egy bizonyos azonban. Hogy az ember és a világ totalitása egységes és teljességet követel egyfelől, az ismeretek konkrét előteremtése pedig módszerei elkülönödést és mind részletező tagozást kíván másfelől. Viszont sem a keretbeli egység, sem a tagozottság nem garancia önmagában az ismeret helyességére, de a tagozottság szükséges a megbízható kivitelhez és az egység szükséges a helytálló áttekintéshez. Mindamellett pedig lehet a tudományos keret akár egységes, akár tagozott, ha az ember, aki a tudományt műveli, mit sem tud emberségének, népiségének és egyéniségének sorsáról.

Erdei Ferenc